

Katarzyna Lemek

Uniwersytet Szczeciński
katarzyna.lemek@usz.edu.pl
ORCID: 0000-0003-1474-4820

Katechumenat jako źródło inspiracji dla katechezy w świetle *Dyrektorium o katechizacji*

STRESZCZENIE

Postępujące w Polsce procesy laicyzacji, szczególnie dotyczące najmłodszego pokolenia wchodzącego w dorosłość, powinny prowadzić do zakwestionowania skuteczności tradycyjnego modelu duszpasterstwa skoncentrowanego na szkolnej nauce religii i oddziaływaniu na praktyki sakramentalne. Na podstawie analizy *Dyrektorium o katechizacji* i wcześniejszych dokumentów katechetycznych w artykule ukazano model katechumenalny jako ten, który ma pomóc doprowadzić już ochrzczonych do wiary dojrzałej. Studium tematu pozwoliło na sformułowanie wniosku, że katechumenat ponowny (pochrzcielny), uwzględniający indywidualną sytuację człowieka jest procesem formacyjnym trwającym całe życie oraz postulatu o pilne wypracowanie nowych modeli wprowadzania w chrześcijaństwo w oparciu o styl i dynamikę tej instytucji.

SŁOWA KLUCZOWE

katechumenat, katecheza, *Dyrektorium o katechizacji*

The catechumenate as a source of inspiration for catechesis in light of the *Directory for Catechesis*

ABSTRACT

The secularization processes currently progressing in Poland, especially the ones affecting the youngest generation entering adulthood, should lead to questioning of the effectiveness of the traditional model of pastoral care concentrated on school-based religious education and their impact on sacramental practices. Based on an analysis of the General Directory for Catechesis and previous catechetical documents, the article will present the catechumenal model as the one that is intended to help lead the already baptized to mature faith. The study of the topic made it possible to formulate the conclusion that the re-baptismal (post-baptismal) catechumenate, taking into account the individual situation of an individual, is a formative process that lasts a lifetime, and the postulate for the urgent development of new models of introduction into Christianity based on the style and the dynamics of this institution.

KEYWORDS

catechumenate, catechesis, *Directory for Catechesis*

Wprowadzenie

„Fiunt, non nascuntur christiani – stajemy się, a nie rodzimy chrześcijanami”. Stwierdzenie to zapisane przez Tertuliana wymaga przypomnienia w związku z postępującymi w Polsce procesami laicyzacji, szczególnie dotyczącymi najmłodszego pokolenia wchodzącego w dorosłość.

Aby być chrześcijaninem, już od czasów apostoelskich trzeba było przejść proces wtajemniczenia, składający się z kilku elementów: słuchania słowa, przyjęcia Ewangelii związanego z nawróceniem, wyznania wiary i chrztu¹. Przez wieki formy i czas trwania wprowadzania w nowe życie objawione w Jezusie Chrystusie było zależne od okoliczności i indywidualnych możliwości kandydata. W dziejach Kościoła wypracowano kilka modeli inicjacji chrześcijańskiej. Najbardziej znanym wzorcem jest instytucja katechumenatu². Pierwszą formą jest katechumenat starożytny, który najowocniej rozwijał się od III do V wieku, a jego celem było przygotowanie osób dorosłych do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej przez cykl katechez i odpowiednie rytury oraz czynności liturgiczne. Kiedy upowszechnił się chrzest dzieci, ukształtował się katechumenat rodzinny, w którym zakładano, że proces socjalizacji religijnej będzie odbywał się w środowisku domowym, gdzie rodzice w sposób naturalny, świadectwem życia, będą wprowadzać w wiarę ochrzczonych w okresie niemowlęcym. Po Soborze Trydenckim wprowadzono nową formę – katechumenat parafialny, stawiający sobie za cel inicjację chrześcijańską dzieci i młodzieży³. Wprowadzenie w oświeceniu nauczania religii jako jednego z przedmiotów spowodowało wyłonienie się katechumenatu szkolnego.

Rezygnacja z praktyk religijnych, przerwanie międzypokoleniowego łańcucha przekazu wiary i coraz niższa frekwencja dzieci i młodzieży na lekcjach religii świadczą o kryzysie procesu inicjacji chrześcijańskiej. Trudno nie zgodzić się z F. Blachnickim, który powiedział, że „większość wiernych nigdy nie przeżyła owego fundamentalnego wydarzenia, jakim jest odrodzenie z Boga, które by uczyniło z nich prawdziwych chrześcijan”⁴. Wprowadzenie w życie wiary, zwane inaczej inicjacją lub wtajemniczeniem, dokonuje się przez katechezę przedchrzcielną i pochrzcielną, więc jest stałym procesem skierowanym do szerokiego środowiska adresatów⁵. Ojcowie Soboru Watykańskiego II

1 *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 1229 (dalej: KKK).

2 Katechumenat – zwyczajna forma stawiania się dojrzałym chrześcijaninem i odpowiedzialnym członkiem Kościoła. Stanowi przejście od początkowego nawrócenia poprzez zmianę myślenia i obyczajów do wiary dojrzałej. Dokonuje się to dzięki łasce Boga działającej w sercu katechumena pod wpływem przepowiadania i kontaktu ze wspólnotą wiernych. Zob. M. Szram, *Katechumenat*, [w:] *Leksykon pedagogiki religii*, red. C. Rogowski, Warszawa 2007, s. 312–316.

3 R. Murawski, *Katechumenalny wymiar katechezy*, cz. I, „Katecheta” 2 (2008), s. 13.

4 F. Blachnicki, *Sympatycy czy chrześcijanie?*, Kraków 2011, s. 22.

5 Wołkiewicz A., *Katecheza inicjacyjna*, [w:] *Leksykon katechetyczny*, red. J. Kochel, J. Kostorz, Kielce 2022, s. 278–280.

w swoim nauczaniu odwołali się do starożytnego katechumenatu jako sprawdzonej formy inicjacji chrześcijańskiej, którego celem jest zdobycie dojrzałości w wierze.

Celem niniejszego opracowania jest próba odpowiedzi na pytanie, dlaczego w świetle *Dyrektorium o katechizacji*⁶ katechumenat stanowi źródło inspiracji dla różnych form katechezy. W Polsce po Soborze Watykańskim II powstało kilka opracowań teoretycznych poświęconych katechumenalnemu modelowi katechezy⁷, ale żadne z nich nie uwzględnia najnowszych dokumentów Kościoła. Aktualność podjętego zagadnienia wynika z pilnej potrzeby wypracowania odpowiedzi pastoralnej na kryzys tradycyjnych form duszpasterskich na podstawie paradygmatu katechumenalnego.

W pierwszej części artykułu, na podstawie studium literatury, podjęto próbę opisanego kryzysu procesów inicjacji chrześcijańskiej obserwowanego w Kościele w Polsce. Następnie przeanalizowano nauczanie Kościoła od Soboru Watykańskiego II, odnoszące się do katechumenalnego modelu katechezy. Prezentacji wskazań wypływających z *Dyrektorium o katechizacji* dotyczących omawianego zagadnienia dokonano w części trzeciej. Wnioski i postulaty podano w zakończeniu.

1. Kryzys procesów inicjacji chrześcijańskiej

Badania przeprowadzone przez Centrum Badania Opinii Społecznej po ustaniu rygorystycznych obostrzeń pandemicznych potwierdzają postępujące w Polsce procesy laicyzacji. Porównując procent osób uczestniczących w niedzielnej Eucharystii w 2019 i 2021 roku zauważymy spadek o 8,6%⁸. Podawane przez respondentów przyczyny rezygnacji z praktyk religijnych można podzielić zasadniczo na dwie równoważne grupy, pierwsza z nich ma źródło w ludziach, którzy wypowiadają się, że nie odczuwają potrzeby ich realizacji bądź utracili wiarę i grupa druga, która obarcza za zaistniałą sytuację Kościół, jako instytucję i księży, jako jego urzędowych przedstawicieli⁹. Największy spadek autodeklaracji wiary i praktyk religijnych nastąpił w najmłodszym pokoleniu Polaków między 18. a 24. rokiem życia, z których prawie 25% deklaruje się jako niewierzący, a ponad 40% nie praktykuje¹⁰.

6 Papińska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020 (dalej: DK).

7 R. Murawski, *Katechumenalny wymiar katechezy...*, s. 4–15; cz. II, „Katecheta” 3 (2008), s. 4–16; cz. III, „Katecheta” 4 (2008), s. 3–16; cz. IV, „Katecheta” 6 (2008), s. 3–11; A. Offmański, *Koncepcja katechezy o charakterze ewangelizacyjnym według zasad katechumenatu*, Szczecin 2010; F. Blachnicki *Katechumenat na dzisiejszą godzinę*, [w:] *Funkcja inicjacyjna katechezy w Kościele współczesnym*, red. K. Kantowski, Szczecin 2007, s. 19–30.

8 Dane za 2019 r. wskaźnik dominantes 36,9%, a 2001 r. – 28,3%, zob. Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego, *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia. Dane za rok 2021*, Warszawa 2022, s. 22.

9 M. Grabowska, *Dlaczego Polacy odchodzą z Kościoła? Komunikat z badań Centrum Badania Opinii Społecznej*, Warszawa 2022, s. 4.

10 M. Grabowska, *Polski pejzaż religijny z dalekiego planu. Komunikat z badań Centrum Badania Opinii Społecznej*, Warszawa 2022, s. 6. Nie wynika to z pandemii, ponieważ podobne dane wynikają z badań religijności

Pomimo przemian społeczno-kulturowych, zaniku epoki *christianitas* oraz odchodzenia w przeszłość chrześcijaństwa utożsamianego z religią jako „jednym z segmentów społeczeństwa i jedną z gałęzi kultury, oraz jako światopoglądu związanego ze światem nadprzyrodzonym, a na Ziemi utrwalonym przez wyspecjalizowane instytucje”¹¹ działalność Kościoła nadal pozostaje na poziomie duszpasterstwa tradycyjnego, sprawdzającego się w poprzedniej epoce. Wysiłki pastoralne pozostają skupione na rozwoju pobożności i praktyki sakramentalnej¹². Zakłada się u osoby chcącej przyjąć sakrament motywację wynikającą z wiary i pragnienia przemiany życia oraz wolę podjęcia współpracy z łaską. Papież Franciszek pisze wprost o „sakramentalizacji bez innych form ewangelizacji”¹³. Jak zauważa R. Pistula, wola przyjęcia sakramentów może wynikać nie z wiary, a z naturalnej religijności, traktującej sakramenty jak ryty zapewniające przychyłność Boga i jego opiekę¹⁴. Można założyć, że okres pandemii i czas zamkniętych Kościołów paradoksalnie przyczynił się do zaniku praktyk religijnych u osób kierujących się religijnością naturalną, a bez wiary osobowej. Potwierdzają to badania, z których dowiadujemy się, że największa grupa respondentów – 17% – zaprzestała praktyk religijnych, ponieważ nie odczuwa takiej potrzeby¹⁵.

Aktualna sytuacja Kościoła dobitnie pokazuje nieskuteczność tradycyjnej praktyki wprowadzania w chrześcijaństwo. W dokumencie z *Aparecidy* czytamy, że:

stanowi to ogromne wyzwanie, które dogłębnie kwestionuje sposób, w jaki uczymy wiary i dbamy o doświadczenie chrześcijańskie; to wyzwanie, któremu musimy sprostać w zdecydowany, odważny i kreatywny sposób, ponieważ w wielu miejscach inicjacja chrześcijańska jest uboga i fragmentaryczna. Albo będziemy uczyć wiary, doprowadzając do rzeczywistego spotkania ludzi z Jezusem Chrystusem i zapraszając ich do pójścia za Nim, albo nie wypełnimy naszej misji ewangelizacyjnej¹⁶.

Wiele osób ochrzczonych w dzieciństwie nie przygotowano przez jakąkolwiek formę katechumenatu rodzinnego, szkolnego czy parafialnego do bycia wiernym zobowiązaniom wynikającym z przyjętego chrztu. Powierzchnowe chrześcijaństwo łączy deklarację

przeprowadzonych przez amerykańską instytucję badawczą Pew Research Center zrealizowane w 2018 r. w ponad 100 państwach całego świata, zob. Pew Research Center, *Age Gap in Religion Around the World*, 13 June 2018, <https://www.pewforum.org/2018/06/13/the-age-gap-in-religion-around-the-world/> (15.02.2022).

11 T. Halik, *Popołudnie chrześcijaństwa. Odwaga do zmiany*, Kraków 2022, s. 69.

12 E. Alberich, *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*, Warszawa 2003, s. 50.

13 Franciszek, *Adhortacja o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie „Evangelii Gaudium”*, Kraków 2013, nr 63 (dalej: EG).

14 R. Pistula, *Potrzeba inicjacji chrześcijańskiej w Kościele polskim: ku katechezie katechumenalnej*, „Katecheta” 1 (1999), s. 12.

15 M. Grabowska, *Dlaczego Polacy odchodzą z Kościoła?...*, s. 4. Na synodzie dotyczącym młodzieży przyznano również, że „znaczna liczba ludzi młodych z różnych przyczyn niczego nie oczekuje od Kościoła, ponieważ nie uważa go za znaczący dla ich życia”, zob. Franciszek, *Adhortacja do młodych i całego Ludu Bożego „Christus vivit”*, Kraków 2019, nr 40 (dalej: CV).

16 *Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Dokument końcowy z Aparecidy*, Gubin 2014, nr 287.

bycia katolikiem z postawami odległymi od Kościoła i selektywnym podejściem do prawd wiary i zasad moralnych. Sakramenty często traktuje się w sposób magiczny, jako pewne rytzy wynikające z tradycji, a nie źródła łaski. Wielu katolików nie przeżyło doświadczenia bycia powołanym do Kościoła, a sakramenty przeżywane są jedynie jako wydarzenie o charakterze indywidualnym¹⁷. Nie wystarczy sam chrzest, potrzebny jest świadomy wybór chrześcijaństwa, który przełoży się na nowy sposób życia oparty na miłości mającej źródło w Bogu.

Wspólnota Kościoła zgadzając się na chrzest dzieci, zakłada socjalizację religijną, która dokona się w środowisku rodzinnym. To rodzice w momencie zawierania sakramentu małżeństwa, a później przy chrzcie dziecka zobowiązują się wychować je w wierze. Dom rodzinny jest podstawowym środowiskiem interioryzacji wartości i kształtowania postaw. Potwierdzają to badania, z których wynika, że praktyki religijne matki przekładają się na religijność lub niereligijność dziecka¹⁸. Należy stwierdzić, że wcześniejsze pokolenia w minimalnym stopniu lub wcale nie zostały wprowadzone w pełnię życia chrześcijańskiego, więc dorośli, którzy nie nabyli „tożsamości ochrzczonego”¹⁹, nie mogą dać swoim dzieciom czegoś, czego sami nie doświadczyli. W polskim *Dyrektorium Katechetycznym*, wydanym już ponad 20 lat temu, zwraca się uwagę na to, że w Polsce za mało wagi przywiązuje się do stałej formacji osób dorosłych, od których zależy owocność katechezy dzieci i młodzieży²⁰. Niestety, nadal nie ma rozwiązań dotyczących jej organizacji oraz doboru treści.

Od ponad 30 lat w polskiej szkole nauczana jest religia, co daje szansę usłyszenia orędzia zbawienia, tym którzy nie otrzymali tego w domu rodzinnym. Lekcje religii otwierają nowe możliwości ewangelizacyjne, pozwalają prowadzić dialog interdyscyplinarny i dają szansę na komplementarne poznanie otaczającego świata, tym samym uzupełniając poznanie intelektualne odniesieniem do rzeczywistości, która przerasta ludzki intelekt i odnosi się do Bożego objawienia. Otwarte jest pytanie o możliwość obudzenia w uczestnikach trwałych postaw wiary. Z badań wynika, że szkolna lekcja religii nie stanie się źródłem odnowy religijnej młodych, jeśli nie wyniosą z domu postaw wiary²¹. Papież Franciszek w adhortacji *Christus vivit* przypomina, że „duszpasterstwo skoncentrowane na nauce religii często okazuje się niezdolne do wzbudzenia trwałych doświadczeń wiary”²². Warto zaznaczyć, że rodzice dzisiejszej młodzieży to pokolenie, które albo przez całą edukację szkolną, albo przez znaczną jej część miało możliwość

17 A. Maćkowski, *Przygotowanie do bierzmowania w oparciu o paradygmat katechumenalny*, „Studia Koszalińsko-Koło-brzeskie” 19 (2012) 2, s. 82, 90.

18 M. Grabowska, *Polski pejzaż religijny...*, s. 1–4.

19 DK, nr 240.

20 Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, nr 12, 98 (dalej: PDK).

21 Zob. M. Grabowska, *Polski pejzaż religijny z bliższego planu...*, s. 10.

22 CV, nr 221.

uczęszczać na szkolne lekcje religii. Jak słusznie zauważa F. Blachnicki, nawet najlepsza katecheza, jeżeli nie ma wsparcia w katechumenacie rodzinnym, nie wychowuje nowych chrześcijan²³.

Parafia jako „zwyczajne środowisko, w którym rodzi się i wzrasta wiara”²⁴ przeżywa trudności wynikające ze zmian społeczno-kulturowych. Dominuje w niej formalistyczne traktowanie przygotowania do sakramentów i oddziaływanie na praktyki religijne wiernych. Nie wykorzystuje się szansy na budzenie wiary osobowej u dzieci przygotowujących się do Eucharystii i bierzmowania oraz ich opiekunów. Spotkania przed sakramentem chrztu dla rodziców i chrzestnych mają „charakter instruktażowy”, również w czasie tzw. kursów przedmałżeńskich brakuje pogłębionej katechezy. Człowiek musi być wezwany – zaproszony przez proklamowanie słowa o miłości Boga obecnego w historii – kerygmat²⁵, aby wejść na drogę wiary. Z kryzysem inicjacji chrześcijańskiej łączy się kryzys przepowiadania, które nie prowadzi do „wewnętrznej istoty religii jako osobowej relacji człowieka i Boga”²⁶.

Po podjęciu próby zdefiniowania kryzysu i częściowym nakreśleniu jego przyczyn możemy poddać analizie dokumenty nauczania kościelnego, które wskazują drogę do jego przezwyciężenia.

2. Rozumienie katechumenatu w wybranych dokumentach kościelnych

Sobór Watykański II przywrócił jako właściwą drogę wtajemniczenia chrześcijańskiego instytucję katechumenatu, uznając ją za naturalną ścieżkę rozwoju łaski wiary otrzymanej od Boga. W *Konstytucji o Liturgii Świętej* odnajdujemy wezwanie do odnowienia wielostopniowego katechumenatu²⁷. Ogólny zarys tego, co powinno stanowić jego istotę i strukturę, znajdujemy zaś w *Dekrecie o misyjnej działalności Kościoła*²⁸. Celem katechumenatu wskazanym przez ojców soborowych jest wprowadzenie w chrześcijaństwo, to znaczy w nowe życie w Jezusie Chrystusie, a nie tylko formalne przyłączenie do Kościoła. Odpowiedzialnymi za formację katechumenów uczyniono całą wspólnotę, która swoim świadectwem pomaga katechumenom prowadzić nowe życie. W dokumentach

23 F. Blachnicki, *Sympatycy czy chrześcijanie...*, s. 83.

24 Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998, nr 257 (dalej: DOK).

25 Głoszenie kerygmatu jest dlatego pierwsze, bo występuje na początku drogi do nawrócenia, ale jest również głównym orędziem, do którego trzeba stale powracać, pogłębiać je i odnosić do przeżywanej aktualnie sytuacji życiowej, zob. EG, nr 164.

26 J. Ratzinger, *Rozważanie o kryzysie przepowiadania*, [w:] J. Ratzinger, *Opera omnia. Wiara w Piśmie i Tradycji. Teologiczna nauka o zasadach*, Lublin 2018, s. 755, 761.

27 Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, nr 64.

28 Sobór Watykański II, *Dekret o misyjnej działalności Kościoła „Ad gentes divinitus”*, [w:] *Sobór Watykański II...*, nr 14.

soborowych jest mowa o katechumenacie w znaczeniu wąskim, co odnosi się do okresu przygotowania dorosłych do chrztu.

Inspiracje katechetyczne soboru znalazły swoje rozwinięcie w *Ogólnej Instrukcji Katechetycznej* wydanej w 1971 roku. Autorzy tego dokumentu wyróżniają oprócz katechumenatu w ścisłym znaczeniu, obejmującego osoby dorosłe przygotowujące się do chrztu²⁹, również katechumenat „dla tych, którzy zostali wprawdzie ochrzczeni, a nie otrzymali koniecznego wtajemniczenia chrześcijańskiego”³⁰. Zapis ten znajduje się w punkcie poświęconym formom posługi Słowa, co zakłada inspirowanie się w katechezie metodami formacji przypisanymi do katechumenatu, jednak dostosowanymi do sytuacji poszczególnych osób.

Wezwanie ojców soborowych skonkretyzowano w 1972 roku, kiedy zostały wydane *Obrzędy Chrześcijańskiego Wtajemniczenia Dorosłych*, w których przedstawiono odnowioną strukturę wtajemniczenia chrześcijańskiego, wzorując się na katechumenacie starożytnym³¹. W dokumencie osobny rozdział poświęcono przygotowaniu do bierzmowania i Eucharystii dorosłych, którzy przyjęli chrzest jako dzieci, ale nie otrzymali pouczenia w wierze. Dorośli powinni być objęci przygotowaniem trwającym dłuższy czas i obejmującym odpowiednią katechezę, udział w liturgii oraz życie we wspólnocie. Należy przy tym zawsze uwzględnić, że są to osoby ochrzczone³².

W podobnym duchu wypowiada się papież Paweł VI w adhortacji *Evangelii nuntiandi*, pisząc:

choć nie wolno zaniedbywać nauczania dzieci, to jednak dzisiejsze warunki coraz bardziej wymagają katechizacji w postaci jakiegoś katechumenatu dla młodzieży i dorosłych; tych, co poruszeni łaską boską, powoli odkrywają oblicze Chrystusa i czują, że koniecznie trzeba powierzyć Mu samych siebie³³.

Młodzież jako osobna grupa w kontekście wprowadzania w wiarę w formie katechumenatu wymieniana jest w tym dokumencie po raz pierwszy w oficjalnym nauczaniu Kościoła.

Biskupi zgromadzeni w 1977 roku na synodzie poświęconym katechezie na jego zakończenie ogłosili *Orędzie do Ludu Bożego*, w którym podkreślają, że najważniejszym posłannictwem Kościoła jest głoszenie tajemnicy „Boga Zbawcy”, prowadzące katechizowanego

29 Wszystkie poniżej omawiane dokumenty również wymieniają katechumenat chrzcielny, dlatego w dalszej części artykułu zagadnienie to pominięto. Uwagę skupiono na formacji wzorowanej na katechumenacie przeznaczonej dla osób ochrzczonej realizowanej w różnych formach katechezy.

30 Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Ogólna Instrukcja Katechetyczna*, [w:] *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, t. 1, red. W. Kubik, Warszawa 1985, nr 19 (dalej: OIK).

31 Kongregacja ds. Kultu Bożego, *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988 (dalej: OCWD).

32 Tamże, nr 296–297.

33 Paweł VI, *Adhortacja o ewangelizacji w świecie współczesnym „Evangelii nuntiandi”*, Szczecin 1996, nr 44.

do wyznania wiary³⁴. Przy takim rozumieniu misji Kościoła, za wzór każdej katechezy stawia się „katechumenat poprzedzający chrzest, a więc specyficzną formację, dzięki której człowiek dorosły nawrócony na wiarę zostaje doprowadzony do jej wyznania w czasie chrztu, w wigilię paschalną”³⁵. Autorzy *Orędzia* uważają, że każde słowo, które przybliży kogoś do spotkania ze Zbawicielem może mieć charakter katechumenalny³⁶.

Papież Jan Paweł II w adhortacji *Catechesi tradendae* pisze wprost o katechumenacie ponownym skierowanym do czterech grup osób. Wymienia urodzonych i wychowanych w krajach jeszcze nieschrytlanizowanych, bez możliwości pogłębienia wiary chrześcijańskiej; katechizowanych w dzieciństwie, którzy potem oddalili się od praktyk religijnych i w wieku dojrzałym mają wiedzę religijną na poziomie dziecka; objętych w dzieciństwie katechezą, ale w niewłaściwy sposób prowadzoną; urodzonych w krajach chrześcijańskich, których nigdy nie wykształcono w wierze³⁷. Poszerza to pojęcie katechumenatu na kolejne grupy osób, które pomimo przyjętych sakramentów inicjacji chrześcijańskiej wymagają wprowadzenia w wiarę.

Z kolei w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* w jednym z punktów zapisano: „chrzest dzieci ze swej natury wymaga katechumenatu pochrzcielnego. Nie chodzi tylko o późniejsze nauczanie, lecz także o konieczny rozwój łaski chrztu w miarę dorastania osoby”³⁸. Zdaniem R. Murawskiego określenie to można rozciągnąć na całą katechetyczną formację, po przyjęciu chrztu, zarówno na dzieci, jak i na dorosłych³⁹.

W związku ze zmieniającą się sytuacją Kościoła we współczesnym świecie oraz wydaniem nowych dokumentów katechetycznych w 1997 roku, opublikowano *Dyrektorium ogólne o Katechizacji*, gdzie poświęca się wiele miejsca zagadnieniu katechumenatu, porządkując dotychczasowe wypowiedzi magisterium w tym zakresie⁴⁰. W dokumencie tym, powołując się na Orędzie Synodu Biskupów z 1977 roku, rozpatruje się katechumenat chrzcielny jako wzór każdej katechezy. Warto podkreślić stwierdzenie, że katecheza nie odtwarza w sensie ścisłym struktury katechumenatu, ale inspirowana jest tą formacją w jej celach i dynamice⁴¹. W DOK w punkcie wprowadzającym do tematyki poświęconej katechezie inspirowanej katechumenatem zwraca się uwagę na dostrzeżenie różnicy między odbiorcami katechezy, wyraźnie oddzielając tych, którzy już przyjęli chrzest i tych, którzy dopiero się do niego przygotowują⁴². Następnie wymienia się elementy

34 *Orędzie Synodu Biskupów do Ludu Bożego*, [w:] *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, t. 2, red. W. Kubik, Warszawa 1985, nr 8.

35 Tamże.

36 Tamże.

37 Jan Paweł II, *Adhortacja o katechezie w naszych czasach*, „*Catechesi tradendae*”, Szczecin 1996, nr 44.

38 KKK, nr 1231.

39 R. Murawski, *Katechumenalny wymiar katechezy...*, cz. II, s. 12.

40 Zob. tamże, s. 12–16.

41 DOK, nr 59.

42 DOK, nr 90.

katechumenatu, które mogą zdynamizować stałą formację wiary po przyjęciu tego sakramentu. Inspirujący dla katechezy jest charakter wtajemniczący, wspólnotowy, paschalny, inkulturacyjny katechumenatu oraz stopniowość, intensywność, integralność procesu formacji powiązanej z obrzędami, symbolami i znakami, szczególnie biblijnymi i liturgicznymi⁴³. O katechumenacie postchrzcielny wspomina się w DOK w kontekście katechezy dorosłych, kiedy wśród trzech grup wymienia się „dorośle, którzy chociaż zostali ochrzczeni, nie byli odpowiednio katechizowani lub nie doprowadzili do końca procesu wtajemniczenia chrześcijańskiego albo też oddalili się od wiary tak, że mogą być nazwani jakby katechumenami”⁴⁴. W innym punkcie autorzy *Dyrektorium*, powołując się na adhortację *Christifidelis Laici*, piszą o:

rozwijaniu katechezy osób ochrzczonych prowadzonej w formie katechumenatu i wykorzystującej pewne elementy *Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, które służą odkryciu i przeżywaniu ogromnych i nadzwyczajnych bogactw i odpowiedzialności wynikających z otrzymanego chrztu⁴⁵.

W odniesieniu do młodzieży jako jedną z form katechezy skierowanej do tej grupy wiekowej wymienia się katechumenat młodzieżowy, zaznaczając jednocześnie, że sytuacja młodych wymaga często podjęcia działań prekatechumenalnych, przygotowujących podłoże pod właściwy proces formacji⁴⁶.

Od Soboru Watykańskiego II nauczanie Kościoła na temat katechumenatu stopniowo ewoluowało, od rozumienia tego pojęcia w znaczeniu wąskim, czyli przygotowania do chrztu ludzi dorosłych, do stawiania procesu formacyjnego w nim realizowanego za wzór każdej katechezy. Zaczęto w oficjalnym nauczaniu używać nazw katechumenat ponowny i katechumenat pochrzcielny, wymieniając dorosłych i młodzież jako tych, którzy mogą być nim objęci.

3. Model katechumenalny katechezy w *Dyrektorium o katechizacji*

23 marca 2020 roku papież Franciszek zatwierdził nowe *Dyrektorium o katechizacji*. Jego publikacja wynika z potrzeby odpowiedzi na wezwania, jakie niesie ze sobą kultura cyfrowa i postępująca globalizacja oraz wyciągnięcia wniosków katechetycznych z synodu poświęconego nowej ewangelizacji i adhortacji apostołskiej *Evangelii Gaudium*⁴⁷. Elementem wyróżniającym nowe dyrektorium jest podkreślenie znaczenia głoszenia kerygmatu na wszystkich etapach katechezy, czyli ścisły związek między katechizacją a ewangelizacją.

43 DOK, nr 91.

44 DOK, nr 172.

45 DOK, nr 258.

46 DOK, nr 185.

47 DK, Wstęp, s. 9.

We wprowadzeniu podkreśla się, że „katechumenalna inspiracja katechezy staje się coraz bardziej nagląca”⁴⁸. W dokumencie definiuje się katechumenat jako „organiczne i stopniowe wprowadzanie do wiary i chrześcijańskiego życia”⁴⁹ mające charakter misyjny, skierowane zarówno do dopiero nawróconych (katechumenat w ścisłym znaczeniu), jak i już ochrzczonych. W odniesieniu do tej drugiej grupy mówi się o katechumenacie w sensie analogicznym (dla ochrzczonych, którzy nie ukończyli drogi sakramentów chrześcijańskiego wtajemniczenia) i katechezie inspirowanej katechumenatem⁵⁰. Ta forma katechezy dotyczy tych, „którzy otrzymali sakramenty wtajemniczenia, ale nie zostali jeszcze dostatecznie zewangelizowani lub skatechizowani oraz dla tych, którzy pragną ponownie wstąpić na drogę wiary”⁵¹.

Autorzy *Dyrektorium* przypominają, że „katechumenalna inspiracja katechezy nie oznacza ślepego naśladowania katechumenatu, lecz przyjęcie właściwego mu stylu i dynamizmu misyjnego”⁵². Ochrczeni powinni być świadomi swojej odpowiedzialności za głoszenie wiary i w duchu misyjności wychodzić z przepowiadaniem do tych, którzy znajdują się poza bezpośrednim jej zasięgiem⁵³. Katecheza wzorowana na katechumenacie dąży do przełamania anonimowości i stworzenia wspólnoty wspólnot, „która pozwoli doświadczyć prawdziwej braterskiej bliskości, objawiając matczyne oblicze Kościoła”⁵⁴ otwarte dla wszystkich.

Wskazuje się na sześć filarów⁵⁵, na których oparta jest formacja w katechumenacie, zaznaczając, że do ich realizacji należy podchodzić w sposób kreatywny, pamiętając o inkulturacji. W świetle *Dyrektorium* katecheza, chcąc zrealizować swój cel, czyli doprowadzić do osobowej relacji z Bogiem, będzie korzystała z doświadczenia formacyjnego wypracowanego w katechumenacie i charakteryzującego się omówionymi poniżej właściwościami.

Pierwszym filarem katechumenatu wynikającym z *Dyrektorium* jest jego charakter paschalny. Całe wtajemniczenie chrześcijańskie powinno mieć taką postać⁵⁶, ponieważ zanurza w męce i śmierci Chrystusa, prowadząc do zmartwychwstania razem z Nim.

48 DK, nr 2.

49 DK, nr 61.

50 DK, nr 62. Jak w poprzednim dyrektorium zwraca się uwagę na rozróżnienie katechezy przedchrzcielnej i pochrzcielnej, w której nawrócenie odbiorców oparte jest na przyjętym już chrzcie. Zob. DK, nr 61.

51 DK, nr 62.

52 DK, nr 64.

53 W syntezie krajowej synodu czytamy jednak, że „ewangelizacja jest dla wierzących bardzo trudna, a często po prostu nieobecna, ponieważ realizuje się przez więzi i relacje, a tego brakuje w parafiach”, zob. *Synod 2021–2023. Ku Kościołowi synodalnemu. Synteza krajowa*, Ruda Śląska 2022, s. 23.

54 DK, nr 328.

55 W DOK 91 wymienia się elementy katechumenatu, które mogą być inspiracją dla katechezy i są tożsame z filarami katechumenatu wymienionymi w DK. Nowością aktualnego dyrektorium jest dodanie punktu odnoszącego się do nieustannego nawracania się i dawania świadectwa.

56 OCWD, nr 8.

To doświadczenie jako konstytutywne dla bycia chrześcijaninem uzdalnia do nowego sposobu patrzenia na osobistą historię egzystencji. Pomaga „w odczytaniu i przeżywaniu najbardziej intensywnych momentów własnego życia jako etapów Paschy”⁵⁷. Pozwala spojrzeć z perspektywy na własną historię i zobaczyć w niej, szczególnie w trudnych i bolesnych chwilach, obecność Boga, który z mroku śmierci wyprowadza życie. Wiara w Boga to wiara w Jego obecność pośród ludzi i ich dziejów⁵⁸, dlatego katecheza „wprowadza do Misterium Paschalnego, oświeca i interpretuje ludzkie życie i historię”⁵⁹. Dzisiejszy człowiek doświadczony pandemią, zagrożony brakiem bezpieczeństwa na skutek wojny potrzebuje przepowiadania wiary odnoszącego się do jego osobistej sytuacji życiowej, „obejmującego wszystkie wymiary ludzkiego życia”⁶⁰ oraz przekazywania jej „w sposób egzystencjalnie zrozumiały”⁶¹, co daje mu wewnętrzne doświadczanie obecności Boga w tych trudnych momentach⁶². Misterium paschalne Chrystusa jest zaproszeniem dla każdego wierzącego, by wejść na drogę ciemności, upokorzenia, niesprawiedliwości doświadczanej z miłości, by przez odrodzenie dokonane przez Boga „zostać przemienionym na obraz Syna”⁶³ i rozpocząć nowe życie dziecka Bożego.

Kolejnym elementem katechumenatu jest wtajemniczenie w wiarę, prowadzące do „odkrycia tajemnicy Chrystusa i Kościoła”⁶⁴. Analiza dokumentów pozwala zauważyć, że wtajemniczenie chrześcijańskie jako proces formacyjny przemieniający starego człowieka w ucznia Chrystusa jest pojęciem szerszym niż tylko przygotowanie do sakramentów inicjacji⁶⁵. To, co zostało zapoczątkowane w chrzcie należy rozumieć nie jako „akt jednorazowy, mający miejsce w przeszłości, ale jako dynamiczne źródło procesu obejmującego całe życie”⁶⁶. W chrześcijaństwie następuje wtajemniczenie nie w kult, ale w misterium Boga, który objawił się w dziejach i prowadzi wciąż człowieka drogami jego historii zbawienia⁶⁷. Katecheza chrześcijańskiego wtajemniczenia wzywa do wiary i nieustannie ją pogłębia, głosząc kerygmat, wyjaśniając podstawowe tajemnice wiary w sposób spójny i wewnętrznie uporządkowany oraz sprzyja interioryzacji i integracji wszystkich aspektów chrześcijańskiego życia⁶⁸. Jak czytamy w liście

57 DK, nr 64.

58 W. Harrington, *Duchowość biblijna*, Warszawa 2002, s. 38.

59 DK, nr 55.

60 DK, nr 60.

61 DK, nr 64.

62 CV, nr 149.

63 Papieska Komisja Biblijna, *Czym jest człowiek? (Ps 8,5). Zarys antropologii biblijnej*, Kielce 2020, s. 295.

64 DK, nr 64.

65 Por. C. Krakowiak, *Katechumenat chrzcielny dorosłych w Kościele posoborowym*, Lublin 2003, s. 156.

66 PDK, nr 47.

67 P. Tomasik, *Katecheza i inicjacja w ujęciu dokumentów Kościoła*, w: *Funkcja inicjacyjna katechezy w Kościele współczesnym*, red. K. Kantowski, Szczecin 2007, s. 83.

68 DK, nr 70–71.

do Hebrajczyków: „wiara zaś jest poręką tych dóbr, których się spodziewamy, dowodem tych rzeczywistości, których nie widzimy” (Hbr 11, 1–2), jest zatem czymś więcej niż tylko intelektualnym uznaniem za prawdę objawionych treści. Wiara jest więc zaufaniem słowu Boga, który szuka człowieka i zaprasza do komunii z Sobą. Wierzyć po chrześcijańsku to znaczy zawierzyć Sensowi – Osobie, która „nam oddaje się jako miłość, która także mnie kocha i przez ten niepojęty dar trwałej miłości, której nie grozi żadna przemijalność, żadne zakłócenie egoizmem, czyni życie wartym życia”⁶⁹. Odkrycie tej prawdy „nadaje życiu nową perspektywę, a tym samym decydujące ukierunkowanie”⁷⁰. Wejście w relacje z Bogiem domaga się zaangażowania człowieka i jego gotowość na dialog ze Stwórcą. Budzenie i pogłębianie wiary osobowej to proces zachodzący między Bogiem a człowiekiem. Zadaniem katechezy jest pozostawać w służbie tego procesu przez stworzenie odpowiednich warunków, które umożliwiłyby usłyszenie przez człowieka wezwania Bożego i dania pozytywnej osobowej odpowiedzi⁷¹.

Autorzy *Dyrektorium* podkreślają, że „katechumenat jest przesiąknięty symbolami, obrzędami i ceremoniami”⁷². Poszczególnym etapom katechumenatu odpowiadają trzy obrzędy liturgiczne: przyjęcia do katechumenatu, wybrania kandydatów do chrztu, sprawowanie sakramentów. Katechumenom przekazuje się najstarsze dokumenty wiary i modlitwy, to znaczy symbol wiary i Modlitwę Pańską⁷³. Katecheza nim inspirowana, bogata w symbole i liturgiczne znaki: „może odpowiedzieć na potrzeby współczesnego człowieka, który zazwyczaj ceni jedynie takie doświadczenia, które dotyczą jego cielesności i uczuciowości”⁷⁴. Potwierdzają to badania, które wskazują na przychyłność respondentów względem różnych inicjatyw religijnych, którym towarzyszy silniejsza niż w przypadku tradycyjnych form liturgicznych ekspresja emocji⁷⁵. Zagrożeniem wynikającym z wiary opartej tylko na przeżyciach może być powierzchowność i skupienie się w duszpasterstwie na jednorazowych akcjach. Człowiekowi współczesnemu trudniej odczytywać symbole, bowiem potrzebuje on wprowadzenia i wyjaśnienia poszczególnych znaków. Jest to ważne zadanie katechezy, ponieważ „znak jest najlepszym sposobem wyrażania tajemnicy (misterium)”, którym posługuje się Bóg porozumiewając się z ludźmi⁷⁶.

69 J. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, Kraków 1996, s. 69.

70 Benedykt XVI, *Encyklika o miłości chrześcijańskiej „Deus caritas est”*, Kraków 2006, nr 1.

71 B. Twardzicki, *U źródeł katechezy. Podstawowe zagadnienia z katechetyki fundamentalnej i materialnej*, Przemysł 2011, s. 159.

72 DK, nr 64.

73 OCWD, nr 25.

74 DK, nr 64.

75 R. Szauer, *Między potrzebą doznań a trwałością postaw. Religijność i moralność uczniów szkół średnich i studentów uczelni wyższych w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Studium socjologiczne*, Warszawa 2019, s. 257.

76 J. Bagrowicz, *Inicjacja i katechumenat jako zasada i metoda edukacji religijnej młodzieży*, [w:] *Funkcja inicjacyjna katechezy w Kościele współczesnym*, red. K. Kantowski, Szczecin 2007, s. 192–193.

Kolejnym charakterystycznym rysem katechumenatu przedstawionym w *Dyrektorium* jest jego charakter wspólnotowy. Rozwój wiary zakłada istnienie wspólnoty, w której wiara będzie mogła wzrastać i być pogłębiana. Bez wspólnoty wszelkie działania katechetyczne staną się bezowocne, a nawet będą przyczyną niewiary⁷⁷. Wspólnotowy wymiar wiary prowadzi do współodczuwania z braćmi, by pogłębiać duchowość komunii przejawiającą się we wzajemnej trosce o siebie⁷⁸. W świecie podzielonym przez konflikty międzynarodowe, ale również te dotyczące życia codziennego, w rodzinach czy miejscach pracy chrześcijanie są wezwani, by być świadkami braterstwa. Miernikiem dojrzałości i otwartości wspólnoty będzie umiejętność przyjęcia osób znajdujących się w różnych sytuacjach życiowych i udzielenie im wsparcia⁷⁹. Przez zbudowanie trwałych relacji osobowych każdy będzie mógł doświadczyć poczucia przynależności i bycia akceptowanym⁸⁰. To we wspólnocie są odkrywane charyzmaty i posługi, które wzajemnie się dopełniają⁸¹. Niezbędnym warunkiem pozwalającym na owocną współpracę jest atmosfera zaufania między członkami danej parafii. Świeccy winni włączyć się aktywnie w życie lokalnej społeczności, a księża spróbować podzielić się z tymi pierwszymi odpowiedzialnością za wspólnotę⁸².

Nieustanne nawracanie się i świadectwo to następna właściwość katechumenatu omówiona w dokumencie. Wejście na drogę wiary rozpoczyna proces nawrócenia trwający całe życie. Chrześcijanin odkrywa stopniowo siebie jako grzesznika, który pomimo swoich upadków jest kochany przez Boga i dzięki temu doświadczeniu patrzy z miłosierdziem na braci, gotów nieść im przebaczenie. Kluczowe na drodze formacji jest odkrycie, że słabość, porażka zamiast być przeżywane jako sprzeczne z Bogiem i człowiekiem, powinny być postrzegane jako miejsca szczególnej obecności Zbawiciela⁸³. Papież Franciszek w *Christus vivit* przypomina, że:

miłość Pana jest większa niż wszystkie nasze sprzeczności, wszystkie nasze słabości i wszystkie nasze małoduszności. Ale właśnie poprzez nasze sprzeczności, słabości i małoduszności chce On napisać tę historię miłości⁸⁴.

77 Zob. F. Blachnicki, *Sympatycy czy chrześcijanie...*, s. 34.

78 DK, nr 88.

79 DK, nr 62.

80 Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Instrukcja. Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, Wrocław 2020, nr 25.

81 DK, nr 64.

82 W syntezie krajowej synodu czytamy, że można podawać pozytywne przykłady podjęcia takich działań, jednak wielu proboszczów z trudem deleguje parafian do różnych zadań. Przeradza się często w postawę bierności wiernych oraz „konsumpcyjno-usługowe” podejście do wspólnoty. Zob. *Synod 2021–2023...*, s. 28–29.

83 Papieska Komisja Biblijna, *Czym jest człowiek...*, s. 39.

84 CV, nr 120.

W momencie chrztu człowiek zostaje zaproszony do życia według Ducha (por. J 3, 5–7). Przyjęcie nowego stylu życia nie wynika tylko z wysiłku człowieka, lecz dokonuje się we współpracy łaski Boga i gotowości wejścia na drogę nawrócenia ze strony ochrzczonego⁸⁵. Niestety, w nauczaniu możemy nadal spotkać się z naciskiem na nieustanny wysiłek woli, który w połączeniu z przyjmowanymi sakramentami uznawany jest za wystarczający warunek działania moralnego na miarę chrześcijanina⁸⁶. Zadaniem katechezy jest wieść do doświadczenia, że dopiero osobowe spotkanie z Chrystusem prowadzi do „nawrócenia serca i umysłu na nowy styl życia widoczny także z zewnątrz”⁸⁷. Duch Święty rozlewający w sercu wierzącego pewność miłości Ojca uzdalnia do czynów przekraczających możliwości człowieka, w tym miłości nieprzyjaciół. Chrześcijanin staje się wtedy świadkiem przemieniającej mocy łaski Boga i przykładem swojego działania pokazuje, że życie zgodne z Ewangelią jest możliwe. W Kościele pierwszych wieków od katechumena oczekiwano zmiany sposobu życia, w tym zrezygnowania z uprawianych zawodów czy wykonywanych zajęć, jeśli nie dało się ich pogodzić z życiem w wierze⁸⁸. Obecnie również probierzem autentyczności wiary danego człowieka będzie jego stosunek do siebie samego, świata, przyrody, ludzi, życia i śmierci⁸⁹. W świecie, gdzie zanika pojęcie grzechu, obniża się świadomość osobistej odpowiedzialności za wyrządzone zło potrzebne jest mocne świadectwo chrześcijan przyznających się do własnej grzeszności i czerpiących siłę z przebaczącej miłości Boga.

Ostatnim wymienionym w *Dyrektorium* filarem katechumenatu jest stopniowość doświadczenia formacyjnego. Wtajemniczenie chrześcijańskie dokonuje się w sposób gradualny i ma charakter progresywny. Katechumen przygotowujący się do sakramentów jest zaproszony do wejścia na drogę podzieloną przez Kościół na okresy i stopnie⁹⁰. Każdy, kto wchodzi na drogę budowania osobistej relacji z Chrystusem, rozpoczyna proces stałego nawrócenia trwający całe życie: „Kto dochodzi do wiary, jest jak nowo narodzone dziecko, które powoli będzie wzrastało i przemieni się w osobę dorosłą, dążącą do (...) dojrzałości według pełni Chrystusa”⁹¹. W dokumentach podkreślano konieczność uwzględnienia w tym procesie indywidualnej sytuacji człowieka, który z czasem rozwija się i dojrzewa⁹² i należy z „duszpasterską mądrością odpowiadać

85 F. Blachnicki pisze, że „ciągle spotykamy się z pewnym dopingowaniem nas do wysiłku w tym kierunku: musisz mocno postanowić sobie, musisz chcieć i wtedy na pewno dojdiesz do tego. A tymczasem jest to nieprawda”. Zob. F. Blachnicki, *Sympatycy czy chrześcijanie...*, s. 16.

86 R. Pisula, *Potrzeba inicjacji chrześcijańskiej...*, s. 17.

87 DK, nr 64.

88 R. Murawski, *Historia katechezy. Katecheza w pierwszych wiekach*, Warszawa 2011, s. 191–194.

89 T. Halik, *Popołudnie chrześcijaństwa...*, s. 34.

90 Wymienione trzy etapy oraz stopnie prowadzą do kolejnych okresów: prekatechumenat, katechumenat, okres oczyszczenia i oświecenia oraz okres mistagogii. Zob. OCWD, nr 6–7.

91 DOK, nr 56.

92 OCWD, nr 297; DK, nr 64.

na mnogość sytuacji”⁹³. Z powyższych względów docelową formą katechezy jest ta skierowana do dorosłych, bo są oni zdolni jako w pełni ukształtowani do przyjęcia Ewangelii⁹⁴. Wiara powinna wzrastać wraz z rozwojem osoby, bowiem katechizacja wieku dziecięcego nie wystarczy na fazy rozwojowe późniejszego okresu⁹⁵. Uwzględnienie egzystencjalnej sytuacji katechizowanego, w tym etapu jego dojrzewania sprawia, że ma on świadomość bycia podmiotem podejmowanych działań. Katecheza winna zmierzać do tego, by w człowieku dojrzała jego osobista odpowiedź wiary, bo na tym polega oryginalna i konieczna forma jej inkulturacji⁹⁶.

Dyrektorium porządkuje i poszerza listę odbiorców katechezy inspirowanej katechumenatem. Wymienia się okres późnego dzieciństwa, kiedy ma miejsce dopełnienie w parafiach chrześcijańskiego wtajemniczenia zapoczątkowanego chrztem⁹⁷. Na tym etapie życia wskazane jest wprowadzanie w wiarę i odkrywanie tożsamości ochrzczonego wzorowane na modelu formacyjnym katechumenatu, lecz w oparciu o kryteria, treści i metodologię dostosowaną do starszych dzieci⁹⁸. Przygotowane programy wtajemniczenia i katechezy powinny przez progresywny program formacji charakteryzujący się „obrzędami przejścia” prowadzić do pełnego uczestniczenia w Eucharystii⁹⁹. Cechą wyróżniającą nowe *Dyrektorium* jest położenie mocnego akcentu na podmiotowość adresatów katechezy, co dotyczy również najmłodszej grupy wiekowej. Należy zabiegać o to, by dzieci zgodnie z możliwościami rozwojowymi same stawały się świadkami Chrystusa wobec rówieśników. Zaakcentowano potrzebę istnienia katechumenatu rodzinnego jako podstawowego miejsca socjalizacji religijnej nowych pokoleń wierzących¹⁰⁰.

Ścieżka katechumenalna jako proces rozwoju wiary, charakteryzujący się stopniowością i ciągłością, jest wskazywany jako właściwa droga przygotowania do sakramentu małżeństwa¹⁰¹. Główny akcent, jak w katechezie młodzieży, ma być położony

93 DK, nr 49.

94 DK, nr 77.

95 M. Majewski, *Katecheza antropologiczna na tle współczesnych tendencji katechetycznych*, Lublin 1977, s. 101, 144.

96 Autorzy *Dyrektorium* zauważają, że dzisiaj proces inkulturacji wiary jest nagłący przez zanik socjalizacji religijnej dokonywanej w rodzinie i społeczeństwie. W dokumencie poza tradycyjnym rozumieniem pojęcia inkulturacji podkreśla się troskę o proces osobistego odbioru wiary przez człowieka w jego niepowtarzalnym doświadczeniu życiowym, zob. DK, nr 396, 3.

97 DK, nr 240.

98 DK, nr 242.

99 DK, nr 242–243.

100 DK, nr 227.

101 DK, nr 232. W Polsce już w 2009 r. Rada ds. Rodziny Konferencji Episkopatu Polski wskazywała, „aby przygotowanie do małżeństwa było rzeczywistą drogą (itinerarium) pogłębiania i dojrzewania wiary, analogiczną do katechumenatu. Chodzi więc nie tylko o to, by narzeczeni dostarczyli wymagane dokumenty, lecz aby otworzyli się na Boga. (...) Jeżeli ktoś przygotowuje się do wypełnienia roli szafarza znaku sakramentalnego, musi być człowiekiem głębokiej i żywej wiary. Takie ustawienie przygotowania do małżeństwa to ogromna – ciągle niedostatecznie wykorzystywana – szansa dla nowej ewangelizacji”, zob. Rada ds. Rodziny KEP, *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, Łomża 2009, nr 99.

na „odnowiony sposób przepowiadania kerygmy”¹⁰². Warto zauważyć, że w dokumencie jest mowa o inicjacji do sakramentu małżeństwa, co zakłada przygotowanie odpowiedniego programu formacyjnego¹⁰³.

Autorzy *Dyrektorium* nie obawiają się jasno powiedzieć, że „tradycyjne formy wtajemniczenia w wiarę i wychowania w wierze nie zawsze się sprawdzają”¹⁰⁴. Odnowa pastoralna wymaga reformy struktur, by przemyśleć w kluczu ewangelizacji na nowo zarówno propozycje odnoszące się do pierwszego głoszenia, jak i chrześcijańskiego wtajemniczenia według zasad katechumenatu¹⁰⁵. Brak zmian i połączenia katechezy z innymi działaniami duszpasterskimi będzie prowadzić do powielania propozycji, które sprawdzały się w poprzednich latach, ale dzisiaj nie odpowiadają na potrzeby i pytania nowego pokolenia i dlatego będzie trudno „ukazać wartość Ewangelii dla współczesnego człowieka”¹⁰⁶.

W związku z omawianym tematem w *Dyrektorium* proponuje się diecezjalnym referatom katechetycznym powołanie komisji ds. wtajemniczenia do życia chrześcijańskiego, której zadaniem byłaby koordynacja działań katechetycznych z ewangelizacyjnymi. Komisja przygotowywałaby wytyczne (programy) dotyczące katechumenatu dla nieochrzczonych oraz katechumenatu ponownego dla ochrzczonych¹⁰⁷. Tylko podjęcie spójnych działań na terenie całej diecezji może przynieść oczekiwane rezultaty. Parafia również „powinna oferować, szczególnie młodzieży i dorosłym, całościowe programy formacji pozwalające przyjąć kerygmat i wcielić go w życie, smakując jego piękno”¹⁰⁸.

Prowadzenie katechezy inspirowanej katechumenatem wymaga odpowiednio przygotowanych do tego działania katechetów. „Wszelka działalność duszpasterska skazana jest z konieczności na niepowodzenie, jeżeli do jej wykonania nie będzie osób naprawdę przygotowanych”¹⁰⁹, dlatego „formacja katechetów nigdy nie przestała być priorytetem Kościoła”¹¹⁰. Pełnienie posługi nauczyciela, wychowawcy i świadka przez realizację potrójnej funkcji katechezy – nauczania, wychowania i inicjacji – wymaga permanentnej formacji. Nowym elementem pojawiającym się w omawianym dokumencie

102 DK, nr 232.

103 Pomocą w ich przygotowaniu może służyć dokument opublikowany 15.06.2022 r. przez Dykasterię ds. Świeckich, Rodziny i Życia zatytułowany *Przewodniki katechumenalne dla życia małżeńskiego. Wytyczne duszpasterskie dla Kościołów partykularnych*, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2022/06/15/0459/00940.html> (1.02.2023).

104 DK, nr 297.

105 DK, nr 297.

106 DK, nr 303.

107 DK, nr 421.

108 DK, nr 303.

109 OIK, nr 108.

110 DK, nr 130.

jest podkreślenie, że formacja katechetów powinna czerpać inspirację z doświadczenia katechumenalnego, ponieważ ma ono całościową wizję chrześcijańskiego życia i może pomóc katechecie w integralnym rozwoju¹¹¹.

W *Dyrektorium o katechizacji* odnajdujemy potwierdzenie dotychczasowego nauczania Kościoła odnoszącego się do katechumenatu chrzcielnego, jak również katechezy nim inspirowanej. Nowością jest podkreślenie coraz pilniejszej potrzeby wzorowania się na procesie formacyjnym katechumenatu we wszystkich formach katechezy. Wynika to z elementu wyróżniającego aktualne *Dyrektorium*, czyli ścisłego powiązania katechezy z ewangelizacją i ukazania tych działań w perspektywie misyjnej. Autorzy dokumentu podkreślają, że zadaniem Kościoła jest towarzyszyć człowiekowi w „dojrzwaniu mentalności wiary”, dlatego, wzorując się na stylu i dynamizmie katechumenatu, przez permanentną katechezę Kościół powinien wtajemniczać do chrześcijańskiego życia. Odpowiedzią na obecną sytuację Kościoła jest poszerzenie odbiorców katechumenatu pochrzcielnego o dzieci przygotowujące się do przyjęcia Eucharystii i narzeczonych pragnących zawrzeć związek małżeński¹¹². Warto zauważyć, że w dokumencie konkretyzuje się oczekiwania względem diecezjalnych referatów katechetycznych i parafii odnośnie procesów inicjacji wzorowanych na katechumenacie.

Podsumowanie

Postępująca laicyzacja nie jest w Polsce zjawiskiem nowym, choć budzi niepokój jej gwałtowne przyspieszenie. Postawienie właściwej diagnozy i próba dotarcia do przyczyn tego zjawiska powinno być impulsem do odkrywania remedium, czyli pomocy dzisiejszemu człowiekowi w odnalezieniu drogi do Boga. Niestety, odnosi się wrażenie, że w Polsce od kilku lat poświęca się najwięcej czasu na szukanie tylko przyczyn laicyzacji mających źródło poza wspólnotą Kościoła, natomiast nie podejmuje się prób jej zahamowania przez zrewidowanie metod i form głoszenia Ewangelii. Dokumenty Kościoła wytyczają drogę wyjścia z kryzysu. Potrzeba tylko odwagi, by na nią wejść i przełożyć ogólne wskazania na konkretne rozwiązania odpowiadające sytuacji poszczególnych diecezji.

W artykule zaprezentowano zagadnienie katechezy inspirowanej katechumenatem przywróconym przez Sobór Watykański II. W refleksji uwzględniono dokumenty nauczania Kościoła ze szczególnym zaakcentowaniem rozwiązań zaproponowanych w *Dyrektorium o katechizacji*. Wypracowywanie modeli inicjacji chrześcijańskiej

111 DK, nr 135.

112 O przygotowaniu do sakramentu małżeństwa w formie katechumenatu pisze już Jan Paweł II w encyklice „*Familiaris consortio*”, ale nie ma o tym mowy we wcześniejszych dyrektorjach.

dostosowanych do „potrzeb danej godziny zbawienia – kairos¹¹³” i dokonujących się przez katechezę przygotowującą do chrztu i następującą po nim należy do ważnych zadań Kościoła. Analiza tematu prowadzi do zakwestionowania skuteczności tradycyjnych dróg wprowadzania w chrześcijaństwo, które sprawdzały się w poprzednich latach, ale nie odpowiadają potrzebom współczesnego człowieka żyjącego w zsekularyzowanym świecie.

Autorzy *Dyrektorium o katechizacji*, odczytując znaki czasu, zauważają, że istnieje pilna potrzeba nadania katechezie wymiaru katechumenalnego w odniesieniu do tych, „którzy otrzymali już co prawda dar łaski chrzcielnej, ale w istocie nie smakują jeszcze jej bogactwa”¹¹⁴. Konstatują, że trzeba dokonać rewizji dotychczasowych metod formacyjnych, wzorując się na stylu i dynamizmie procesów zachodzących w katechumenacie. Dodatkowo autorzy wskazują elementy charakterystyczne tej instytucji, które mogą inspirować każdą formę katechezy, by doprowadzić ochrzczonych do wiary dojrzałej.

Analiza przeprowadzona w artykule ma charakter wprowadzający do dalszych badań. Warto analizować wpływ ukazanej w *Dyrektorium o katechizacji* koncepcji katechezy na konkretne rozwiązania podejmowane we wspólnotach diecezjalnych i parafialnych. Tylko przełożenie ogólnych wskazań dokumentu na szczegółowe, uwzględniające indywidualne potrzeby, programy formacyjne zaowocuje budzeniem oraz pogłębieniem wiary ochrzczonych.

Bibliografia

- Alberich E., *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*, Warszawa 2003.
- Bagrowicz J., *Inicjacja i katechumenat jako zasada i metoda edukacji religijnej młodzieży*, w: *Funkcja inicjacyjna katechezy w Kościele współczesnym*, red. K. Kantowski, Szczecin 2007, s. 177–197.
- Benedykt XVI, *Encyklika o miłości chrześcijańskiej „Deus caritas est”*, Kraków 2006.
- Blachnicki F., *Katechumenat na dzisiejszą godzinę*, [w:] *Funkcja inicjacyjna katechezy w Kościele współczesnym*, red. K. Kantowski, Szczecin 2007, s. 19–30.
- Blachnicki F., *Sympatycy czy chrześcijanie*, Kraków 2011.
- Dykasteria ds. Świeckich, Rodziny i Życia, *Przewodniki katechumenalne dla życia małżeńskiego. Wytoczne duszpasterskie dla Kościołów partykularnych*, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2022/06/15/0459/00940.html> (1.02.2023).
- Franciszek, *Adhortacja do młodych i całego Ludu Bożego „Christus vivit”*, Kraków 2019.
- Franciszek, *Adhortacja o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie „Evangelii gaudium”*, Kraków 2013.
- Grabowska M., *Dlaczego Polacy odchodzą z Kościoła? Komunikat z badań Centrum Badań Opinii Społecznej*, Warszawa 2022.

113 F. Blachnicki, *Katechumenat na dzisiejsza godzinę...*, s. 22.

114 DK, nr 61.

- Grabowska M., *Polski pejzaż religijny z dalekiego planu. Komunikat z badań Centrum Badania Opinii Społecznej*, Warszawa 2022.
- Halik T., *Popołudnie chrześcijaństwa. Odwaga do zmiany*, Kraków 2022.
- Harrington W., *Duchowość biblijna*, Warszawa 2002.
- Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego, *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia. Dane za rok 2021*, Warszawa 2022.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska o katechizacji w naszych czasach „Catechesi tradendae”*, Szczecin 1996.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów. *Dokument końcowy z Aparecidy*, Gubin 2014, nr 287
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Instrukcja. Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, Wrocław 2020.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Ogólna Instrukcja Katechetyczna*, [w:] *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, t. 1, red. W. Kubik, Warszawa 1985, s. 91–192.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego, *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988.
- Krakowiak C., *Katechumenat chrzcielny dorosłych w Kościele posoborowym*, Lublin 2003.
- Maćkowski A., *Przygotowanie do bierzmowania w oparciu o paradygmat katechumenalny*, „*Studia Koszalińsko-Kołobrzесьkie*” 19 (2012) 2, s. 79–97.
- Majewski M., *Katecheza antropologiczna na tle współczesnych tendencji katechetycznych*, Lublin 1977.
- Murawski R., *Historia katechezy. Katecheza w pierwszych wiekach*, Warszawa 2011.
- Murawski R., *Katechumenalny wymiar katechezy*, cz. I, „*Katecheta*” 2 (2008), s. 4–15; cz. II, „*Katecheta*” 3 (2008), s. 4–16; cz. III, „*Katecheta*” 4 (2008), s. 3–16; cz. IV, „*Katecheta*” 6 (2008), s. 3–11.
- Offmański A., *Koncepcja katechezy o charakterze ewangelizacyjnym według zasad katechumenatu*, Szczecin 2010.
- Orędzie Synodu Biskupów do Ludu Bożego*, [w:] *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, t. 2, red. W. Kubik, Warszawa 1985, s. 31–47.
- Papieska Komisja Biblijna, *Czym jest człowiek? (Ps 8,5). Zarys antropologii biblijnej*, Kielce 2020.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020.
- Paweł VI, *Adhortacja o ewangelizacji w świecie współczesnym „Evangelii nuntiandi”*, Szczecin 1996.
- Pew Research Center, *Age Gap in Religion Around the World, 13 June 2018*, <https://www.pewforum.org/2018/06/13/the-age-gap-in-religion-around-the-world/> (15.02.2022).
- Pisula R., *Potrzeba inicjacji chrześcijańskiej w Kościele polskim: ku katechezie katechumenalnej*, „*Katecheta*” 1 (1999), s. 9–20.
- Rada ds. Rodziny Konferencji Episkopatu Polski, *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, Łomża 2009.
- Ratzinger J., *Rozważanie o kryzysie przepowiadania*, [w:] J. Ratzinger, *Opera omnia. Wiara w Piśmie i Tradycji. Teologiczna nauka o zasadach*, Lublin 2018, s. 753–765.
- Ratzinger J., *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, Kraków 1996.
- Sobór Watykański II, *Dekret o misyjnej działalności Kościoła „Ad gentes divinitus”*, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 433–471.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 48–78.
- Synod 2021–2023. Ku Kościołowi synodalnemu. Synteza krajowa*, Ruda Śląska 2022.

- Szauer R., *Między potrzebą doznań a trwałością postaw. Religijność i moralność uczniów szkół średnich i studentów uczelni wyższych w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Studium socjologiczne*, Warszawa 2019.
- Szram M., *Katechumenat*, [w:] *Leksykon pedagogiki religii*, red. C. Rogowski, Warszawa 2007, s. 312–316.
- Tomasik P., *Katecheza i inicjacja w ujęciu dokumentów Kościoła*, [w:] *Funkcja inicjacyjna katechezy w Kościele współczesnym*, red. K. Kantowski, Szczecin 2007, s. 81–95.
- Twardzicki B., *U źródeł katechezy. Podstawowe zagadnienia z katechetyki fundamentalnej i materialnej*, Przemyśl 2011.
- Wołkiewicz A., *Katecheza inicjacyjna*, [w:] *Leksykon katechetyczny*, red. J. Kochel, J. Kostorz, Kielce 2022, s. 278–280.

CYTOWANIE

- K. Lemek, *Katechumenat jako źródło inspiracji dla katechezy w świetle* Dyrektorium o katechizacji, *Studia Paradyskie* 33 (2023), s. 115–134, DOI: 10.18276/sp.2023.33-08.